

КОМЕРЦІЙНЕ VS. АЛЬТРУЇСТИЧНЕ СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО (ДОСВІД ТАЙЛАНДУ ТА ІНДІЇ)

КОСИЦЯ Ольга - доктор юридичних наук, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID ID : 0000-0002-5781-780X

УДК 347.61/.64

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.40>

Стаття присвячена дослідженню такого виду допоміжних репродуктивних технологій як сурогатне материнство. Визначено причини та роль медичного туризму та зростаючої світової практики – міжнародного сурогатного материнства, зокрема, в азійських країнах. У статті розглянуто досвід та ключові аспекти правового регулювання означеної сфери у Таїланді та Індії, що обумовлено значною популярністю обраних країн для застосування репродуктивних технологій на початку XXI століття. Встановлено, що у Таїланді комерційне сурогатне материнство повністю заборонено, як і його реклама. Водночас передбачена компенсація для сурогатних матерів, яка включає медичні витрати та витрати, пов'язані з вагітністю та пологами. Наголошено, що наразі в Таїланді дозволено лише гестаційне сурогатне материнство в альтруїстичних формах. Закон Таїланду про захист дітей, народжених за допомогою допоміжних репродуктивних технологій 2015 року дозволяє використовувати сурогатне материнство лише безплідним тайським парам, які перебувають у законному шлюбі протягом трьох років або більше, або тим, у яких принаймні один партнер має тайське громадянство. Закон Індії про сурогатне материнство, прийнятий у 2021 році, спрямований на заборону комерційного сурогатного материнства, але дозволяє альтруїстичне, яке, тим не менш, має здійснюватися між близькими родичами. Досвід Таїланду та Індії видається цікавим

для вивчення з огляду на те, що в Україні це вид медичного бізнесу і доречно взяти найкращі практики для ефективного та безпечного регулювання цієї сфери в нашій державі. Зарубіжний досвід свідчить, що за певний проміжок часу ставлення до сурогатного материнства змінюється, виявляються нові проблеми та виклики, що спричиняє нові підходи у правовому регулюванні.

Ключові слова: сурогатне материнство, репродуктивні технології, екстракорпоральне запліднення, комерційне сурогатне материнство, сурогатна мати, гестаційне сурогатне материнство, медичний туризм.

Постановка проблеми

Питання правового регулювання такої сфери суспільних відносин як репродуктологія є вкрай важливим, багатовекторним та дискусійним питанням публічного і приватного інтересу як в Україні, так і в усьому світі. В означену сферу входять різні види лікування безпліддя, такі як екстракорпоральне запліднення, використання гамет, ембріонів донора та інші мікрomanipуляції. Водночас, одним із поширених видів реалізації бажання пари (потенційних батьків) мати дітей залишається сурогатне материнство. Різне ставлення до такого виду репродуктивних технологій у різних країнах обумовлене етичними, медичними, генетичними, релігійними та звичайно правовими аспектами. Зважаючи на викладене, актуальним вбачається розглянути досвід тих держав, які свого часу стали «Меккою»

медичного туризму через доступність та поширеність надання такої послуги.

Стан дослідження проблеми

Темою сурогатного материнства цікавляться дослідники різних галузей та спеціальностей. Водночас, для дослідження зарубіжного досвіду, зокрема, Таїланду та Індії було використано праці таких зарубіжних авторів як Attawet J., Piersanti V, Consalvo F, Signore F, Del Rio A, Zaami S., Nibino Y. Крім того, деякі положення, які стосуються азійських країн та впливу їхніх заборон у сфері сурогатного материнства на стан ринку медичних послуг в Україні, знайшли своє підтвердження в двох монографіях 2020 року [2] та 2022 року [4].

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду регулювання сурогатного материнства на прикладі Таїланду та Індії. Завданням статті є оглядово окреслити ретроспективу правового регулювання сурогатного материнства в означених державах; виявити основні проблеми та виклики, пов'язані з комерційним та альтруїстичним сурогатним материнством; визначити шляхи стимулювання альтруїстичного сурогатного материнства; продемонструвати зміни в підходах до правового регулювання сурогатного материнства для пошуку кращих практик для України.

Виклад основних положень

Існує широкий спектр методів, доступних для безплідних пар, які забезпечують важливу підтримку природного запліднення. Однак, на думку критиків, такі методи, включаючи сурогатне материнство, можуть призвести до комерціалізації людського життя та експлуатації жінок, що робить сурогатне материнство, особливо комерційне, таким спірним з біоетичної точки зору. Фраза сурогатне материнство стосується процесу, за допомогою якого жінка, яку називають носієм або сурогатною матір'ю, бере на себе вагітність і пологи на вимогу подружжя або окремої особи, «передбачуваних батьків». Сурогатне материнство може бути традиційним або гестаційним: у першому випадку сурогатна мати викорис-

товує власну яйцеклітину та штучно запліднюється спермою передбачуваного батька або донора; Натомість гестаційне сурогатне материнство покладається на ембріон, створений за допомогою процедури екстракорпорального запліднення і імплантований в утробу сурогатної матері. В такому випадку вважається, що дитина, народжена від сурогатного материнства, не має генетичного зв'язку із сурогатною матір'ю. Довірені (або передбачувані) батьки можуть бути гетеросексуальними або гомосексуальними парами або навіть неодруженими [1].

Міжнародне сурогатне материнство – зростаюча практика у всьому світі, яка стрімко розвивається. Якщо подружжя планує поїхати за кордон для сурогатного материнства, спочатку необхідно дізнатися про правові факти щодо тієї чи іншої країни, й перевірити, що будь-які домовленості є законними та етичними. Комерційне сурогатне материнство незаконне в деяких країнах, водночас, в деяких країнах це тільки незаконно для іноземців. Наприклад, напрямки, що раніше були популярні для комерційного сурогатного материнства, такі як: Індія, Таїланд, Непал, Камбоджа [2, с. 226]. Отже, Таїланд ввів заборону в 2014 році, а потім Непал в 2015 році, Мексика в 2016 році і Камбоджа в 2016 році [3].

Як це впливає на Україну?

Як зазначили С. Болдіжар та В. Пішта: «Україна і так є одним із світових центрів сурогатного материнства, а після заборони сурогатного материнства для іноземців в Індії, попит на послуги сурогатних матерів-українок зріс» [4, с. 230].

Таїланд відомий в усьому світі як головний напрямок у сфері медичного туризму. Це пов'язано з потужною індустрією туризму, розвиненою інфраструктурою, репутацією гостинності, що приваблює багатьох іноземних клієнтів. Послуги, які пропонуються в галузі репродуктивної медицини, виявилися особливо привабливими. Перша дитина, народжена в Таїланді в результаті екстракорпорального запліднення, народилася в університеті Чулалонгкорн в серпні 1987 року. Згодом перша дитина, народжена від сурогатної матері, народилася в тому ж університеті в 1991 році.

Рекомендації щодо допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) були видані Медичною радою Таїланду в 1997 та 2001 роках. Вони забороняли медичним працівникам займатися комерційною діяльністю, пов'язаною з донорством гамет і сурогатним материнством, а також практикувати преїмплантаційний вибір статі ембріона. Однак ці рекомендації не мали обов'язкової сили, не існувало статутного законодавства щодо ДРТ, включаючи сурогатне материнство, і до 2015 року різні репродуктивні послуги надавалися на комерційній основі клієнтам, у тому числі іноземним. Згодом, з 2012 року, коли ринок Індії був обмежений, ринок сурогатного материнства в Таїланді розширився [5].

Наразі в Таїланді криміналізовано комерційне сурогатне материнство, яке включає в себе винагороду гестаційних сурогатних матерів грошовою компенсацією, крім відшкодування медичних витрат, за їхню послугу з виношування дитини, яку вони мають передати передбачуваним батькам. У 2015 році закон про сурогатне материнство в Таїланді офіційно визнав комерційне сурогатне материнство незаконним. До цього в Таїланді не було законів, які б регулювали сурогатне материнство, отже можна констатувати, що практика сурогатного материнства не була ані законною, ані незаконною. Як наслідок, багато підприємців сприйняли Таїланд як місце, де можна створити комерційний бізнес з сурогатного материнства, і цей бізнес процвітав у Таїланді після того, як у 2013 році в Індії було введено заборону на сурогатне материнство для одностатевих пар. Проте потенціал проблем і зловживань став очевидним у випадку з «дитиною Гаммі». «Гаммі» був одним із пари близнюків, але він, на відміну від своєї сестри-близнючки, мав синдром Дауна. Передбачувані батьки відмовилися взяти його, але забрали його сестру-близнюка назад до Австралії. У результаті всесвітньої уваги та критики комерційної практики сурогатного материнства в Таїланді її заборонили в 2015 році, що призвело до закриття кількох клінік сурогатного материнства. Проте було повідомлено, що деякі клініки безпліддя в Таїланді перене-

сли свою діяльність у сусідні країни, такі як Камбоджа та Лаос. Новий Закон про захист дітей, народжених за допомогою допоміжних репродуктивних технологій (далі – Закон), був схвалений урядом Таїланду в травні 2015 року та набув чинності 30 липня 2015 року [6].

Основні положення Закону такі:

- торгівля гаметами/ембріонами та комерційне сурогатне материнство заборонені;
- посередницькі дії та реклама відтворення третіми особами заборонені;
- експорт та імпорт гамет/ембріонів заборонено;
- лише гетеросексуальна пара, яка вважається офіційно одруженою в Таїланді, може звернутися за послугами сурогатного материнства (у випадку міжнародного шлюбу необхідний період шлюбу не менше 3 років);
- дитина буде законною дитиною передбачуваних батьків;
- в принципі, сурогатних матерів потрібно підбирати з числа родичів;
- сурогатна мати повинна отримувати розумну винагороду, визначену Медичною радою Таїланду;
- порушникам загрожує позбавлення волі та/або штраф [5].

Законом також визначено, що сурогатне материнство можуть надавати лише клініки з лікування безпліддя, які мають ліцензію на практику сурогатного материнства. Отже, наразі в Таїланді дозволено лише гестаційне сурогатне материнство в альтруїстичних формах. Водночас, незважаючи на те, що Таїланд заборонив комерційне сурогатне материнство в 2015 році, тайські жінки продовжують брати участь у комерційних угодах про сурогатне материнство всередині країни та за кордоном, діючи в рамках лазівки чинного закону про сурогатне материнство. Дослідження показують, що пропонування грошових стимулів використовується для залучення потенційних комерційних сурогатів до участі в ситуаціях, пов'язаних з перенесенням інфікованих ембріонів, наприклад від передбачуваних батьків, які є ВІЛ-позитивними. Запровадження зако-

нодавства, яке забороняє підвищену компенсацію за здійснення ризикованих угод про сурогатне материнство, включаючи передачу інфікованих ембріонів і вимогу шестимісячного карантину ембріонів, також слід розглянути для захисту здоров'я сурогатних матерів і порушити ланцюжок комерційного бізнесу сурогатного материнства. Регулювання медичного страхування та страхування життя сурогатних матерів могло б покращити рівність у сфері охорони здоров'я та підтримку сурогатних матерів під час вагітності, а також забезпечити фінансове забезпечення сурогатів під час непередбачених ситуацій. Примітно, що Австралія та Великобританія дозволяють розумну компенсацію за альтруїстичні сурогати. Таке відшкодування може включати втрату заробітку, медичні витрати, спеціалізоване харчування та вітамінні добавки, додатковий догляд за дитиною або допомогу по дому під час вагітності та після пологів, одяг для вагітних, заняття та терапію для підтримки вагітності, подорожі та проживання, пов'язані з вагітністю, лікування безпліддя, належну юридичну та консультаційну підтримку, вартість складання заповіту та купівля страхування життя для захисту родини сурогатної матері. У Великобританії фіксована сума коливається приблизно від 12 000 до 18 000 євро, що задовольняє і потенційних батьків, і сурогатних матерів, та сприяє застосуванню альтруїстичного сурогатного материнства. Тому в Таїланді розробка подібних правил для забезпечення компенсації та основних витрат для сурогатних матерів може допомогти захистити права сурогатних матерів і збалансувати переваги та негативні наслідки під час комерційного сурогатного материнства. Це підтримує чинний закон про альтруїстичне сурогатне материнство, а також покращить і контролюватиме законодавчо дозволений процес сурогатного материнства в Таїланді. Незважаючи на заборону комерційного сурогатного материнства в Таїланді, є докази того, що воно продовжує діяти, і для просування існуючої практики альтруїстичного сурогатного материнства необхідно покращити правове регулювання [6].

Комплексне комерційне сурогатне материнство стало легальним в Індії у 2002 році, і багато іноземців, включаючи окремих осіб та одностатеві пари, звернулися до індійських сурогатних матерів через їхню доступність. Це призвело до численних скандалів, і все частіше лунали заклики до уряду ліквідувати експлуатацію жінок з нижчих соціальних верств. У 2015 році індійський уряд вирішив виключити іноземних клієнтів, і комерційне сурогатне материнство залишилося легальним лише для місцевих індійських пар. Крім того, щоб усунути експлуатацію, у 2016 році було запроваджено концепцію альтруїстичного сурогатного материнства. У 2020 році деякі обмеження в рамках практики альтруїстичного сурогатного материнства були зняті. Однак у різних секторах залишаються суперечки, не в останню чергу через те, що сурогатне материнство є відносно новою концепцією в Індії. Комерційне сурогатне материнство почалося в Індії в 2002 році, і в індустрії комерційного сурогатного материнства з'явилися зацікавлені сторони. Було виявлено, що ці зацікавлені сторони були категорично проти альтруїстичного сурогатного материнства, запровадженого в 2016 році. Також було виявлено, що жінки з нижчих соціальних верств все ще прагнуть отримати певну фінансову компенсацію за свою репродуктивну працю. Суперечки навколо альтруїстичного сурогатного материнства досі тривають в індійському суспільстві. Політика та практика, спрямовані на усунення експлуатації, потребують уважного розгляду індійського контексту. Будь-яка практика сурогатного материнства потенційно може бути експлуатаційною, а відмінність між комерційним і альтруїстичним сурогатним материнством є надто простою, щоб бути корисною, і вимагає більш детального розуміння. Надзвичайно важливо, щоб продовжувалося дослідження того, як усунути експлуатацію індійських сурогатних матерів протягом усього процесу, незалежно від грошової компенсації. Увесь процес сурогатного материнства має бути обережним, особливо з огляду на благополуччя матері та дитини [7]. Закон Індії про сурогатне материнство

2021 року набув чинності з січня 2022 року. Він спрямований на заборону комерційного сурогатного материнства, але дозволяє альтруїстичне сурогатне материнство. На відміну від законопроекту, схваленого парламентом у 2020 році, який визначав, що «будь-яка бажуюча жінка» може бути сурогатною матір'ю, Закон 2021 року повертається до попередньої пропозиції про те, що альтруїстичне сурогатне материнство має здійснюватися між близькими родичами. Отже, доступ до послуг сурогатного материнства для безплідних індійських гетеросексуальних пар обмежений [3].

На рівні міжнародної спільноти Україна, так само як Індія та Таїланд, визнається державою, де сурогатне материнство є бізнесом. В українській пресі також періодично з'являються публікації, що Україна є одним із центрів комерційного сурогатного материнства світу. Водночас офіційна статистика відсутня, за підрахунками експертів понад 50 медичних закладів здійснюють програми сурогатного материнства, із них близько 80 % клієнтів є іноземцями, а середній розмір компенсації сурогатним матерям становить від 12 до 18 тисяч доларів США [2, с. 228].

Висновки

Незважаючи на те, що в Таїланді комерційне сурогатне материнство заборонене, жінки продовжують надавати такі послуги, залишаючись незахищеними та ризикуючи здоров'ям. Слід відзначити, що страхування життя і здоров'я жінки є принципово важливим і його закріплення на законодавчому рівні зменшить зловживання у цій сфері. Альтруїстичне сурогатне материнство хоча і дозволено на рівні Закону, але є ряд обмежень і заборон. Крім того, запровадження легального компенсаційного механізму шляхом відшкодування витрат, пов'язаних з вагітністю та пологами, сприяло б поширенню альтруїстичного сурогатного материнства та зменшення тіньового ринку цих послуг.

На відміну від Тайланду, де комерційне сурогатне материнство було заборонено у 2015 році, в Індії його заборонили з 2022 року. На рівні з досліджуваними держава-

ми заборона діє в деяких азійських країнах, що зумовило зміну напрямку медичного туризму, у тому числі, в сторону України. При розробці концепції регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні вбачається цікавою для дослідження та осмислення ретроспектива переходу від комерційного до альтруїстичного сурогатного материнства в Таїланді та Індії.

Література

1. Piersanti V, Consalvo F, Signore F, Del Rio A, Zaami S. Surrogacy and «Procreative Tourism». What Does the Future Hold from the Ethical and Legal Perspectives? *Medicina* (Kaunas). 2021 Jan 8; 57(1):47. doi: 10.3390/medicina57010047. PMID: 33429930; PMCID: PMC7827900.
2. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я: монографія / за заг. ред.: д.ю.н., проф. С.Б. Булеци; д.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 444 с.
3. Hibino Y. Ongoing Commercialization of Gestational Surrogacy due to Globalization of the Reproductive Market before and after the Pandemic. *Asian Bioeth Rev.* 2022 Aug 18; 14(4):349-361. doi: 10.1007/s41649-022-00215-4. PMID: 35996656; PMCID: PMC9386202.
4. Сучасні тенденції правового забезпечення новітніх прав у сфері охорони здоров'я: монографія / С. Болдіжар, В. Пішта. Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2022. 250 с.
5. Hibino Y. (2020). Non-commercial Surrogacy in Thailand: Ethical, Legal, and Social Implications in Local and Global Contexts. *Asian Bioeth Rev.* 12(2):135-147. doi: 10.1007/s41649-020-00126-2.
6. Attawet J. Reconsidering Surrogacy Legislation in Thailand. *Med Leg J.* 2022 Mar;90(1):45-48. doi: 10.1177/00258172221074246. Epub 2022 Feb 14. PMID: 35156430.
7. Hibino Y. The advantages and disadvantages of altruistic and commercial surrogacy in India. *Philos Ethics Humanit*

Med. 2023 Jul 7;18(1):8. doi: 10.1186/s13010-023-00130-y. PMID: 37420245; PMCID: PMC10327345.

*Kosytsia Olha – Doctor of Legal Sciences,
Professor of the Department of Law Enforcement
and Anti-corruption Activities of Interregional
Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine,
olga.kosytsia@gmail.com*

**COMMERCIAL VS. ALTRUISTIC
SURROGACY
(EXPERIENCE OF THAILAND AND
INDIA)**

The article is devoted to the study of such type of assisted reproductive technologies as surrogacy. The reasons and the role of medical tourism and the growing global practice of international surrogacy are identified. The article examines the experience and key aspects of legal regulation of this area in Thailand and India. This is due to the significant popularity of the selected countries for the use of reproductive technologies. It is established that in Thailand commercial surrogacy is completely prohibited, as well as its advertising. At the same time, compensation is provided

for surrogate mothers, which includes medical expenses and expenses related to pregnancy and childbirth. It is noted that currently only gestational surrogacy in altruistic forms is allowed in Thailand. Thailand's Protection of Children Born Through Assisted Reproductive Technologies Act (2015) allows the use of surrogacy only for infertile Thai couples who have been legally married for three years or more, or for those in which at least one partner has Thai nationality. Surrogacy (Regulation) Act 2021 aims to ban commercial surrogacy, but allows altruistic surrogacy, which must nevertheless be carried out between close relatives. The experience of Thailand and India seems interesting to study considering the fact that in Ukraine this is also a type of medical business and the best regulatory practices should be taken for implementation in our country. Foreign experience shows that over a certain period of time the attitude towards surrogate motherhood changes, new problems and, accordingly, new approaches in legal regulation are revealed.

Keywords: *surrogacy, reproductive technologies, in vitro fertilisation, commercial surrogacy, surrogate mother, gestational surrogacy, medical tourism.*